

Ruszt József hagyatékából

Ruszt József azon kevés színházi ember közé tartozott, aki – főleg pályájának első felében – naplót vezetett, tanulmányt írt egy-egy számára is fontosnak ítélt rendezői munkájához, sokszor több változatban is, a színészek számára írásban foglalta össze a legfontosabb instrukcióit, kijegyzetelte fontosnak ítélt olvmányait és *Rekviem* címmel hátrahagyott egy drámát, melyen közel tíz évig dolgozott.

Hevesi Sándor után talán ő az első gyakorlati szakember szűkebb hazánkban, aki a színész mesterségről tudományos igényvel írt összefoglaló tankönyvet. A színházakban közismerten sokan szólították őt „mester”-nek, s ezen megszólítást valóban indokoltta tette az az országos szakmai elismerés – még az ellendrukkerek részéről is –, amely színészpédagógiai munkájának szólt.

Három éve foglalkozom Ruszt József írásos hagyatékának feldolgozásával, melynek eredményeképpen – Forgách András és Nánay István hozzáértő szakmai segítségével, közös szerkesztéssel – immáron eddig négy kötetben gyűjtöttük össze legfontosabb írásait. Az első két kötet színészpédagógiai munkáit, *Rekviem* című drámáját és 1962-1969 közötti azon naplófeljegyzéseit foglalja magában, melyek az előbb említett írások keletkezésének körülményeit, pályakezdésének nehézségeit világítják meg.

A harmadik és negyedik kötetben Ruszt József rendezői életpályájának bemutatását kezdtük meg, naplófeljegyzéseiben, rendezéseihez készített tanulmányain, levelezésén és a színészek számára írt instrukciós leveleken keresztül. Külön kötetben olvashatók az Egyetemi Színpaddal és a debreceni évekkal kapcsolatos írások, és külön kötet foglalkozik a kecskeméti időszakkal. Ebben a kötetben olvashatók Gábor Miklóssal folytatott levelezése és Nádasy Kálmánról, mesteréről papírra vetett írásai.

Terveink szerint még két kötet várja azon szövegek egységbe szerkesztését, amelyek a zalaegerszegi színház alapítási korszakát és az azt követő éveket, majd a 90-es évek újabb társulatalapítását, a Független Színpad létrejöttét fogják bemutatni, Ruszt József hátrahagyott írásainak felhasználásával.

Az itt olvasható két írás a tervezett és készülő zalaegerszegi színházalapítást dokumentáló kötetben lesz majd olvasható. A „Jegyzetek” az előévad előkészítéséről – terjedelmét tekintve – egy rövid részlet, abból a mellékletekkel ellátott közel 50 oldalas anyagból, amely lefektette a zalaegerszegi színház elvi és gyakorlati megvalósításának tervét. Az 1986-os záró társulati ülésen felolvasott beszéd a megszületett színház első korszakának lezárásaként került akkor felolvasásra.

Tucsni András

JEGYZETEK

a zalaegerszegi Állandó Színház alapításának, illetve az 1982/83-as „elő évadjának” előkészítéséről.

Zalaegerszeg, 1982. május 15.

Mottó:

„Az ember semmiképpen sem szabadulhat biztosabban a világtól, mint a művészet által, és semmiképpen sem kapcsolódhat hozzá szorosabban, mint a művészet által”.

/Goethe/

I. MEDITÁCIÓ ÉS KONCEPCIÓ

A nagy Gondolkodók közül talán senki sem fogalmazta meg világosabban a művészet koncepcióját, mint ahogyan ezt Goethe tette. Márpedig e mindennapi funkció megfogalmazása nélkül komolytalanná válik minden elképzelés, amely egy alapítandó színház koncepciójának képzeletben magát. Tehát magam sem a színház alapításának koncepcióját kívánom megfogalmazni, inkább meditálnék egy gondolatmenet erejéig a színházalapítás lehetséges koncepciója fölött, a társadalmi és a művészi aspektus egymáshoz közelítésének talán kissé szokatlan módszerével.

Milyenek is egy zalaegerszegi színház kilátásai?

Már itt megszólal a dialektika ördöge, itt akkor lesz jó színház, ha annak országos szakmai rangot tudunk majd biztosítani... Ehhez viszont az optimálisan „zalaegerszegi színházat” kell megteremtünk...

A színház létrejöttét alapvetően meghatározzák a tájegység, a megye, a város sajátosságai, nehézségei és lehetőségei, de természetesen meghatározza az az éppen érvényes országos színházi struktúra is, amelynek keretei között létrejön, s amelynek maga is, a többihez mérhetően és hasonlíthatóan egyik szerves egysége. Ennek ellenére a „hic et nunc” jelen esetben mégiscsak azt jelenti, kik, mit, kinek és hogyan csinálnak?!

Tapasztalataim szerint egy vidéki színház közönsége két aspektusból értékel: nézi, szereti, ha napi szinten kielégíti igényeit: – vagy –, bár nem nézi, nem szereti, de az országos közvélemény és sajtó esetleges jó megítélése folytán büszkén magáénak vall.

E kétfajta megítélés természetesen folytonos mozgásban van, s e mozgás mögött az a meghatározó szerepet, hogy miképpen és milyen arányszámban befolyásolható a közönség átrétegződése?... miképpen és milyen arányokban sikerül fogyasztó tömegeből korszerű igényszintet támasztó –, ha tetszik a „társadalmi megbízatás” szerepét korszerűen és felelősen átérző közönséget teremteni?!

Tehát a színház működése elválaszthatatlan az alapvető közművelődési tevékenységtől, az őt körülvevő kulturális közegtől, amelyben – annak lényeges részeként – működni fog. Ez annyit is jelent, hogy a színház a kultúrpolitikai felelősséget illetően nemcsak osztozik a társadalmi, állami és politikai közeggel, hanem az is osztozik vele. Mindebből logikusan következik, hogy a színház működése izolálhatatlan attól a közművelődési ágazattól, amelyhez maga is tartozik; nem kell felvállalnia bizonyos közművelődési funkciókat, de néhányat éppen azért kell gyakorolnia, hogy az igényszintet ön maga felé irányíthassa.

A színház alapításának objektív lehetőségeiben bennfoglaltatnak azok a színházon kívüli lehetőségek, amelyekkel a város rendelkezik; a színház saját épületbeli adottságain kívül itt most csak a VMK térszínház teremtésére alkalmas kamaratermék, és az Építők Mórincz Zsigmond Művelődési Házát említem meg.

E színházon kívüli működési lehetőségek az alapító gondolat szerves részeit jelentik. Egy széles skálán mozgó közönségstruktúrát ugyanis csak széles horizontra épített koncepcióval lehet kielégíteni, amelyben a választék növelésével lehet az igényszintet biztosítani. A művészi felelősség megköveteli tőlünk, hogy saját igényszintünk felé tereljük nézőinket. Ez minden különösebb elemzés nélkül több éves munkának tűnik. Ha elképzeléseinket valamiféle átlag-értékek szerint fogalmazzuk meg, lenn és fönn igen értékes rétegeket veszítenénk.

Fel kell tehát vállalnunk saját érdekünkben is, a saját céljaink irányába terelő közművelődési munkát. Ez a tény viszont már meghatározza a színház alapítás lehetséges koncepcióját, egyben viszont a realitások felé is tereli.

E koncepció mindenképpen poláris kell, legyen, vagyis az igényszintet illetően a sarkok felé kell mozognia egy populáris fogalmazásmód szükségszerű átlagából. E koncepció megvalósításához viszont szükségünk van azokra a működési területekre, amelyek ezt technikailag és helyileg is meghatározzák, illetve megfogalmazzák.

Ezért gondoljuk azt, hogy a majdani színház évi hat bemutatója mellett kettőt tartanánk a VMK-ban, és egyet a Móricz Művelődési Házban.

E munka- és játék-struktúra (kiegészítve a tájolással) erősen közelít a hajdani TNP, a francia népszínház koncepciójához.

Ha e koncepció tükrében a közönségmozgást nézem, néhány rutin-mutató világossá teszi az egész vállalkozás mibenlétét.

Ha éves szinten 100000-es nézőszámot kívánunk elérni, s ez – a hasonlító adatok szerint –, reális és szükséges szám, úgy a kidolgozandó munkatervben a következőket kell végiggondolni:

Ha a színház évente hat bemutatót tart a színházban, kettőt a VMK-ban és egyet a Móricz-ban... Ha heti négy előadást tartunk a színházban, kettőt a VMK-ban és egyet a Móricz-ban, hetente hármat tájon... akkor egy bemutatónk 22 esetben kell eljátszanunk Zalaegerszegen és 21 esetben vidéken.

Ez annyit jelent, hogy Zalaegerszegen 50-60000-es nézőszámot kell elérnünk, a lakosság 15 százalékának kell rendszeres nézővé válnia. Ez az ijesztően szép mutató, talán kevésbé ijesztő, ha elgondoljuk, hogy a városban közel húszezerre tehető a tanuló ifjúság száma, ha ebből csak ötezer válik rendszeres nézővé, akkor a felnőtt lakosságból már csak négyezer szükséges, hogy a kellő szintet elérjük.

Ugyanis kb. 8800 nézőnek kell eljönnie évente hatszor a színházba, és ebből a számból 5000-nek kétszer a VMK-ba, hogy 170-190 zalaegerszegi előadásunkat összesen és éves szinten 62000 néző lássa.

Ezek jelenleg bármily ijesztő számok, alapos munkával realizálhatók; nem a jelenlegi fantázia számokból kell kiindulnunk, nem is az előévad majdani tényszámaiból, hanem abból, hogy egy színház számára – éves viszonylatban –, száz-százötven nézőszámot teljesíteni nem hogy nem irreális, hanem alapvető hatékonysági mutató.

Mindemellett nyilvánvaló, hogy nem indulhatunk ki semmilyen más hasonlítható struktúra tényszámaiból és módszereiből, hanem mindabból, amit korábban tevékenységünk alapjaiként és céljainkat tekintve megfogalmazni igyekeztem.

Ezek után nyilvánvaló már, hogy nem egyszerűen divatos és mutató frázis a közművelődési ágyazat és az abban való módszeres tevékenység, hanem valóban jövőnket alapozó tevékenységünk lényege.

Mit jelent a poláris koncepció a gyakorlatban?! Kidolgoztuk, s már az „előévad” során megvalósítjuk a „beavató színház” alapvetően célirányos rendszerét. E rendszert az előévadban építjük ki, de az elkövetkezendő évek során e munka, – speciális keretek közé helyezve, – mindennapi kiegészítő tevékenységünk kell maradjon.

E speciális színházi közművelődési funkció leírása meglehetősen körülményes, de igyekszem célját és lényegét röviden megfogalmazni. A „beavató színház” alapvető célja a színházi nevelés egyfajta speciális színházi élményen keresztül. Darabjait a magyar- és világ-irodalom remekeiből válogatjuk. Célja, hogy – döntő mértékben –, az ifjúságot ismertesse meg e klasszikus értékek emberi, etikai, filozófiai, történelmi jelentőségével, tartalmával, valamint minden esetben a speciális esethez igazodva a színházi műhelymunka rejtelmével, módszereivel, érdekességeivel. Ezt úgy érzük el, hogy a rendező nem lép ki a produkcióból a szokásos módon, a mű elkészülte után, hanem annak, minden előadáson szerves része marad. A produkció ily módon egyszerre hasonlít egy nyilvános elemző próbához és egy közönséggel folytatott aktív konzultációhoz.

A poláris koncepció metszéspontjában állnak színházi bemutatóink. Ezek alapvető célja az úgynevezett goethe-i kettős funkció kialakítása. Itt nemcsak a darabválasztásról kellene részletesebben szót említeni, hanem a színrevitel céljairól és módszereiről is. E gondolatsor elemzése óhatatlanul szétfeszítené e meditáció kereteit, annyit azonban mégiscsak el kell mondanom; e munka lényege, hogy a polaritás metszéspontjában kell megtartanunk a valóságos és a kívánt „igényszint” egyensúlyát. Ezt az egyensúlyt a darabválasztás, mint választék biztosítja egyfelől, másfelől pedig az, hogy minden produkciót érzékletes és populáris hatáselemekre kell építenünk amellet, hogy minden produkciót korszerű világképben kell megfogalmaznunk.

Minden darab esetében elemeznünk kell a textúra és struktúra viszonyt, vagyis, hogy egy történet cselekmény-anyagára mennyi és milyen értékhorozó valóságos anyagot bízhatunk közlésre, illetve, hogy a művészi vertikumok számára a cselekmény feszültségtechnikájának kidolgozása mellett, milyen érzékletes jel- és közlés-rendszert tudunk kidolgozni. Egy példa a Hamletből: a „Lenni vagy nem lenni...” mindig megállítja a cselekmény feszültségfonalát, de a darab egyik legnagyobb értékhorozó textusa. A popularitás szempontjából ebben illusztrálható a néző-mű viszony legnagyobb és legkártékonyabb ellentmondása. A vertikális tartalmak közlésmódjának kísérlete lesz tehát egyik leglényegesebb feladatunk ebben a rétegünkben.

Ez természetesen azt is jelenti, hogy még a legegyszerűbb, a legszórakoztatóbb művet is ugyanazzal az igényességgel közelítjük meg majd, mint a remekművekkel történő megbirkózásainkat. Ezért lenne fontos – sok más praktikus szempont mellett –, tartanunk azon elképzeléseinket, hogy évente 6 színházi bemutatót tartanánk a színház épületében, amelyek közül kettő mindenképpen zenés játék, egy pedig – fajsúlyát tekintve: – olyan eleven cselekményű vígjáték, amely műsortervünket, legalábbis a kínálat szintjén, a popularitás poláris metszéspontjában lebegtetni.

A populáris metszéspont egyik pólusában tehát a beavató színház helyezkedik el, középen a populáris metszéspont, – a másik pólust az a két VMK-ban bemutatandó produkció jelentené, amely arra hivatott, hogy újrafogalmazza a játzó és a néző személy alapviszonyát az előadásban. Erre az új térstruktúra egyszerre kényszer és lehetőség. E kísérlet nem formai, hanem tartalmi kérdés: új tér, új tartalom, avagy a plasztikus formák tartalmi lehetőségeinek kísérlete!

Az új tartalom az új hatásviszony sajátosságaiban található! Az újszerű térélményből és térszerkezetből új képvilág, új képélmény keletkezik, amely ez esetben alapvetően alaprajzolatú... A tér – szokásoshoz

képest felületi elemeiben elszegényedik, figurális dimenzióiban viszont szükségszerűen felfokozódik... A színészt minden irányból nézik, tehát a színész (az Ember) mindig középpontban van.

Hagyományos színházban ugyanis a néző mindig egy térbekomponált domborművet szemlél, amelyhez kapcsolatát egy számára speciálisan kollektivizált, és szervezeten védelmi jellegű térben, a maga tetszése szerint alakítja ki. A színész e térszínházban kilép a domborműből, a néző pedig e védelmi övezetből lép ki. A „veszély” nyilvánvalóan kölcsönös. A cselekmény-feszültség helyébe tehát egy új, alapvetően más kapcsolati struktúrát teremtő feszültség-komponens lép: érzéki, szinte fiziológiailag érzékelhető kapcsolat, játzó és néző között. Ez az egymást-tapasztalás ebben a színházban alapvetően demokratizálja a kapcsolatot. A tér átlói rövidek és egyenrangúak, a drámai szituációban a néző is benn van (legalábbis térbelileg), a színész veszélyhelyzeteit a néző majdnem szorongásosan éli át, mert hisz fiziológiailag is tapasztalja; a vertikumok így tartambeli, folyamat-élménnyé válnak, e feszültségélmény helyettesítődik be a korábbi cselekményélménnyel, a történet lineáris izgalmaival. Egy ilyen előadáson, melyet kifejezetten gyerekek részére tartottunk, egy 12 éves kislány (Renáta Szegeden), mondta számomra Arisztotelész után a legbölcsebbet... Megkérdeztem, miért kell a Turandotban Kalafnak drukkolni Turandottal szemben?!... Azért – felelte –, „hogyan szép legyen a történet vége”. – Úgy gondolom, az életben mindannyian azért drukkolunk, hogy minden történetnek szép legyen a vége, és azért, hogy minden rosszul végződő történetnek legalább bennünk legyen lehetséges folytatása, hogy a mindenkori hithez és szépséghez legalább reményünk maradjon eljutni. Ezért mondta Thomas Mann azt, hogy a művészet alapvetően, sok más mellett: „élni segít”.

Ugyancsak a pólus kísérleti, laboratóriumi részéhez tartoznak azon terveink, amelyeket a Móricz Zsigmond Művelődési házba szánunk. Itt a hely és tér adottságai alkalmasak arra, hogy 50-100 ember részvételével nagyobb fokú kölcsönös beavatottságot szándékoljunk és érjünk el.

A későbbi évek folyamán, amikor már szívós munkánk gyümölcsseit is érzékelhetjük, munkánknak ezt a részét intenzívebbé kívánjuk tenni; erre a Móricz mellett alkalmasnak ígérkezik az a Stúdió terem is, amely a leendő színház épületének felső szintjén kerül majd megépítésre.

A színház koncepciója egy tájegység és egy város közművelődési ágazatába ültetetten annak szerves részeként kell, működjön.

A poláris koncepciónak megfelelően rétegekre irányuló munkát kell végeznünk, s e rétegekre tett hatást szociológiai módszerekkel kell, elemezzük. Kulcskérdés a színházi nevelés, ezen belül az ifjúsági nézőkből az új közönség-alap és -utánpótlás megteremtése.

Előadásainkat át kell, hassa egy alapvetően realista viszony a valóság és a művek kölcsönös egymásra vetítésében, vagyis a mindenkori korszerű világkép megfogalmazása.

A szükséges popularitást nem az igény szint leszorításával, hanem a helyes műsortervei arányok megteremtésével, és a célirányos rétegpolitikával kell biztosítani, valamint azzal, hogy előadásainkban érvényre kell juttatni az érzékletesség és a közérthetőség kategóriáit.

Megjegyzésként:

Mindez természetesen azt jelenti, hogy szervezési és propaganda-munkánkat, a szokásoshoz viszonyítva új alapokra kell építeni. A személytelen bérletrendszer helyett olyan módszereket kell kialakítanunk, amelyekben egyaránt érvényesül a spontán érdeklődés lehetősége az érdeklődés megszervezettsége. Fontos, hogy minden szervezett érdeklődést úgy kell tekinteni, mint céljaink megvalósulásának, munkánk végső céljának elemző és konkludáló szociológiai egységeit.

Kulcskérdés a színházi előadások alapfeltételei között a megfelelő infrastruktúra kialakítása. A mai közlekedési viszonyok között nem egyszerű feladat évente 100000 néző mozgatása.

Az előevadnak tehát kettős funkciója van: néző és színház polarításában tanulmányozni a tengelytávolságot és kijelölni az optimális metszéspontot e tengelyen.

Közönséget kell teremteni és mindehhez meg kell teremteni egy színházi műhelymunka létfeltételei mellett annak munkastílusát, karakterét és dimenzióit, valamint fel kell építenünk azt a házat, amelyben lakni fogunk, s ahová majd vendégeinket hívjuk.

(Részlet, Ruszt József tanulmányából, melyben a zalaegerszegi színház alapításának elvi és gyakorlati kérdéseit megfogalmazta meg, mintegy 50 oldal terjedelemben)

Tisztelt Társulati Ülés!

86. jun. 2.

Kedves Vendégeink – kedves barátaink!

A Hevesi Sándor Színház életében ez a harmadik, az Állandó Színház életében pedig a negyedik záró társulati ülés, amelynek most különösen szép és nehéz feladata egy retrospektív mérleg elkészítése. Éppen ezért szeretettel és barátsággal köszöntöm az itt jelenlévő intézmények, szövetkezetek és vállalatok képviselőit, s azon mezőgazdasági üzemek és termelőszövetkezetek képviselőit és vezetőit, akik először vesznek részt egy művészeti intézmény „zárszámadásán”. Elmondhatjuk tehát, hogy e nézőtéri gyülekezet méltán reprezentálja azt a nézőközönséget, amelyet kívánunk magunknak. Összejövetelünk szinte népfrontjellegű, sőt ha tetszik a szövetségi politika gyakorlati sikerének is méltó reprezentánsa lehetne.

A színpadon kimondott szónak mindig jelentősége van, akkor is, ha magunk között vagyunk, s akkor is, mint most, ha jelen van körünkben a közönség, ha jelen vannak mecénásai küldetésünk megvalósításának. Éppen ezért mondandóm „családias” részeit igyekszem majd visszafogni, de nagyobb hangsúlyt szeretnék adni mondandóm közéleti és társadalmi vonatkozásának.

A „mérleg”-beszámolót azzal kell kezdenem, hogy megállapítsam: nem hiszem, hogy van a világon még egy színház, amely ilyen, vagy ehhez hasonló körben számolhat be négy éves munkájáról. E jelenléte nem protokollárisnak, hanem valóságosnak és egyben szimbolikus jelentőségűnek tartom. A mérlegnek két oldala, két serpenyője van. Kezdjük az egyikkel! A négy év során több mint 50 színdarabot mutattunk be, és több mint 1.100 előadást tartottunk. 700 előadást játszottunk itt Zalaegerszegen, különféle helyszíneken, majd háromszázat a megyében és több mint százat megyén kívül, Budapesten és külföldön. Az 1.100 előadást mintegy 350.000 néző tekintette meg. Több mint százezren ebből Zalaegerszegen, majdnem kétszázezren a megye területén és majd 50 ezren megyén kívül és külföldön.

A statisztikák egyértelműen azt mutatják, hogy mintegy három-négyezer rendszeres felnőtt nézőnk van itt Zalaegerszegen, s körülbelül ugyanennyire tehető az ifjúsági nézők száma. Örvedetesen szép szám, hogy a bemutatott mesejátékainkat mintegy 7000 gyerek nézte meg itt a városban. Az is világosan látszik, hogy felnőtt nézőink száma az évek során kis léptékben emelkedett csupán, 100-200 fővel. Ez a szám kevés, néha elkéserítően kevés. De! Akik jártasak a számolásban, tudják, hogy a számok mit takarnak. Százalékarányban ez az emelkedés szép és becsületes, és természetes eredmény. Mint ahogyan az is szép és természetes eredmény, hogy az ifjúsági nézők száma is folyamatosan gyarapszik. Mire hát a panasz? Mire a kétségbeesettség?

A válasz a „mérleg” másik serpenyőjébe tartozik.

Amikor 1982-ben, sőt már 81-ben elkezdődtek a leendő színház megtervezésének meditációi, kiderült,

hogy intézményes és költségvetési normák és keretek között ennek a színháznak minimumra kalkulált paraméterei a következők:

Hat bemutató évente, 8.000 rendszeres felnőtt néző, 120 évi előadás Zalaegerszegen, ami annyit jelent, hogy egy bemutatóra 20 előadás esik.

Akkor e tervek reálisnak látszottak, noha egy hatvan ezres városban 8.000 néző az összlakosságot tekintve majdnem 10% – ami világrekord. Mi naivul nekivágtunk az edzésnek. És négy éve ugrálunk a lécz alatt. (Az elő évad hibái. Mulasztások. Vezetési válság.)

Ez évről évre mélyülő krízist okozott, amely ebben az évadban tetőzött.

A színház nem rentábilis. Nem anyagilag, hanem szellemileg. Önök azon helyet, ahol ülnek, esténként 60 Ft-ért megválthatják, de az a szék esténként, a költségvetés egészére visszavetítve 600 Ft-ba kerül. S ha egy szék üres, én nem a be nem folyt hatvan ft-ot bánom, hanem az elpocsékol 540 Ft-ot.

Miért ilyen rosszak a mi mutatóink? Mért mondják rólunk azt, hogy oly drágák vagyunk, mint az Állami Operaház? Önök között vannak gazdász emberek. Számolják ki! Ha a mi „termékszerkezetünk” olyan lenne, hogy kevés bemutatóval sokat játszhatnánk, jobbak lennének a mutatóink. De amiért nincs nyolc ezer nézőnk, csak a fele, nem hat bemutatót tartottunk évente, hanem a dupláját, így a számok úgy mutatják, mintha nem négy, hanem nyolcezer nézőnk lenne. Ugyanazok a nézők ugyanis nem hatszor, hanem tizenkétszer jönnek el a színházba.

Igen ám, de nem hatot próbál a színész, nem hatot tervez és vásárol a tervező, nem hatot fejt meg a rendező, hanem tizenkettőt. Innen a magas „önköltség”, és minden, ami ezzel együtt jár, csakúgy nálunk is, mint Önöknél. És ez még mind semmi! Most jön az „agrár-ollo” – már kezdetben nyitottunk az ifjúság felé, folyamatos munkánk eredményei páratlanok országosan is, de az emelkedő nézőszám mellett, ténylegesen és arányaiban is, csökkennek bevételeink, mutatóink egyre rosszabbak, mert a gyerek nem hatvan, hanem csak 25 Ft-ot fizet a jegyért.

S ez még mind semmi! Ha egy átlagos három órás előadást veszünk alapul, Önök azt látják, ami a színpadon történik. A három órás félig látható produktum mögött 170 ember összesen mintegy 10.400 előkészítő munkaórájának eredménye testesedik meg.

Ennek ellenére a „bevétel” serpenyőjébe tartozik, hogy négy éven keresztül mégiscsak állva maradtunk, hogy nemcsak helyi és kultúrpolitikai, hanem művészi eredményeink is voltak, hogy az elmúlt évben elértük, hogy az ország legjobb társulatának tituláltak minket, hogy nem volt év anélkül, hogy a televízió ne rögzített volna valamit munkáinkból. Bevételek számít az is, hogy Önök szelíd erőszakkal ugyan, de meggyőzhetőek voltak afelől, hogy ez a színház egy új típusú mecenatúra lehetőségeit kiépíthesse... Eredmény, hogy kimentünk játszani az üzemekbe, hogy az üzemekből ma, ingyen bejönnek a színház stúdió előadásait megtekinteni... Eredmény, hogy kimentünk a termelőszövetkezetekbe, s hogy ők meg bejönnek hozzánk. Eredmény, hogy új típusú társadalmi közlekedésrendet tudtunk kialakítani. Eredmény, hogy talán Európában elsőként koncepciónk fővonulatába építettük a közönség- és ifjúságnevelést és nem kis eredmény, hogy erről nem mi magunk között beszélhetünk, hanem önök előtt, önökkel együtt, akikért az egészet csináljuk.

Van-e a mérlegnek harmadik serpenyője? Van! Úgy hívják, hogy a mérleg nyelve. Ezt egy erős kéz megfogta tizenvalahány évvel ezelőtt, és a serpenyők egyensúlyban vannak, függetlenül attól, hogy mit dobálunk beléjük.

Mi itt például rosszul élünk... Ahhoz képest pedig különösen rosszul, amennyit dolgozunk. Aki naiv, úgy gondolja, hogy a színész megtanulja a szöveget, aztán játszik. Tulajdonképpen így történik valahogy. De ha lehetne, jegyet kellene árulnunk a próbákra, s úgy gondolom, egy-két kísérlet után, elég nagy lenne a spontán érdeklődés. Mi naponta 10-12-14 órát dolgozunk. Akkumulációra, meditációra nem igen van időnk. Szeretjük és marjuk egymást, s mindez azért, mert bele kell fézni az intézményes keretekbe.

A Tanácstörvény óta leadták ugyan a felelősséget a megyének a saját pénztárcája terhére, de a szabályozók központilag készülnek.

A mezőgazdászok ismerik a járadék fogalmát. A különbözetit is, és az abszolútat is.

Más dolog itt dolgozni, és más Szolnokon, vagy Kecskeméten. Ez a szakma országos jellegű, évenként ismételt szerződések formájában kötődünk egymáshoz, s igen kevés a letelepedettek száma. Ezt a szakmát Budapestről mérik értékben, időben és kilométerben is. Ezt a ténytet a szabályozók nem tartalmazzák. E helyről is hangsúlyozni kívánom, hogy a tanácsoknak szorgalmazniuk kellene az országos szabályozókkal szemben a helyi sajátosságokat is megítélő önállóságukat.

Itt egy fiatalember számára 700 Ft, ha meg akarja ölelni a kedvesét. Ha ezt hetente csak egyszer kívánja, az havonta 2800 Ft. és huszonnégy kocsiban töltött órát jelent.

Visszatérve a „járadékhoz”! Ebben a helyzetben a különbözeti járadék a pesti színészkiparosé, s itt nekünk még abszolút földjáradék sem jut, mert ahhoz, mint közismert „konjuktura” lenne szükséges.

Konjuktura pedig nincs! Ez a ház spontán akkor telítődik meg, ha divatbemutató van, és jó nevű színészek hülyéskednek benne, vagy magyar nótákat énekelnek. Ennek van konjunkturája. A gondolatnak nincs, nem is volt soha, azt mindig terjeszteni kellett, s azt mindig „kulturpolitikának hívták”. Ez a kulturpolitika viszont mintha cserbenhagyott volna bennünket.

Amit kér tőlünk, azt ő maga is unja, amivel anyagilag sikeresek lehetnénk, azt pedig mi szégyelljük, vagy szégyellenénk, ha valóban és mindig azt csinálnánk. S még egy meggondolandó tény a szabályozók készítői számára. Egy fél ház ebben a helyiségben, amikor Osztrovskij Viharját játszottuk, rentábilisabb volt anyagilag, mint egy telt ház az Egy bolond százat csinál c. zenés játék esetében. Az olcsó játék a színházban sokba kerül! Az értékes játék anyagilag olcsóbb, de felmérhetetlenül romboló az a morális leértékelődés, amit átélünk, amikor értékeinkre nem kíváncsiak.

Budapest más helyzetben van. Könnyű ott bevezetni újfajta érdekeltségi rendszereket. Nemcsak azért, mert Pesten a közkedvelt sztárokat lehet élőben megtekinteni esténként, hanem azért is, mert Pest monopolhelyzetben van, mindenféle értelemben és tekintetben.

Ha ide hirdetés formájában kellene jövőre új színészeket szerződtetnem, igen nagy zavarban lennék, hogy mit tartalmazzon a hirdetés szövege?

E kérdések mellett nem lehet tovább elemzés és döntés nélkül továbbmenni.

Erről itt és most csak ennyit. Talán ez is sok volt kissé, de legalább őszintébben fognak kezdet majd egymással, amikor a nívódíjakat átadják, mert tudni fogják, hogy a fogalmat át kell értékelni, a nívót is, a díjat is és a kapcsolatainkat is.

Mi évről évre formáltuk át a koncepciót a realitásoknak megfelelően. Ma már lényegében egy ifjúsági színház koncepciójánál tartunk, megfogluk a gyerekek, az önök gyermekeinek a kezét és önzön és makacsul építjük bennük a jövőt, a mi jövőnket, a közös jövőt. Erősítjük annak a tudatát, hogy az élet kemény, de szép, hogy mégiscsak van értelme a tevékeny életnek, azt hogy egyszer mégiscsak eljutunk, Óz birodalmába. Vagyis eljutunk a szabadság birodalmába a szükségszerűség világából, és hogy a mi társadalmunknak ez az alapvető feladata, nem csupán az életben maradás bármi áron.

Mi ezt csináljuk. Akik 82-ben a Romeo és Júliát látták, azok az idén már leérettségiztek. Négy év történelmi lépték.

De a siker serpenyőjébe tartozik az is, hogy volt hitünk és energiánk az elmúlt évadban arra, hogy az ínséges magyar dráma helyzetének valamilyen új, eddig nem járt útján elinduljunk. A Nyílt Fórum megteremtette az első sikeres párbeszédet írók és színház és kritikusok között. Ezt az idén folytatni fogjuk.

Volt hitünk és energiánk arra, hogy egy újfajta színház stiláris kereteit megteremtjük. A zenés és mozgásszínház keverékéből jöttek létre a Bartók művek, a Liszt-est, és jött létre hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára a Székelyfonó, amelynek nem művészi rangjára, hanem az összefogás példázatára voltunk és vagyunk büszkék.

Aktívak voltunk tehát egyfolytában, nem nyafogtunk, de kiabáltunk, amikor fájt az érthetetlen és méltatlan elbánás.

Itt most erről ennyit. Kiderült, hogy nem csaltunk, loptunk, nem hazudtunk nem sikkasztottunk. Kiderült, hogy dolgoztunk, hogy ellenőrzési rendszerünkben hibák voltak, hogy némely dolgot nem szabályellenesen, hanem szabályszerűtlenül gondoltunk és könyveltünk.

Fontos itt elmondani, hogy gazdáinkkal rendeztük dolgainkat. Kapcsolatunk baráti és aktív és kölcsönös.

A revíziót, amelyről beszélt egy egész város, ezért mi támadásnak véltük, – tényfeltáró segítségként értékeljük ma már, és nem, mint folyamatos bizalmatlanságot, ami beárnyékolná hiszékeny pillanatainkat. S hogy mennyire így van, bizonyítja, hogy hasznos és sikeres beszélgetéseket folytattunk vezetőinkkel – szorító és aggasztó gondjaink megoldására.

És, hogy a sötétre festett kép valamelyest világosabb legyen, mindaz, amiről idáig beszéltem nem csupán zalaegerszegi gond, vagy jelenség. A helyi kép világossága érdekében meg kell, mutassam az országos képet, amely ettől valamelyest sötétebb. Az országos kép végülis az a kultúrpolitikai helyzet, amelyben a művészet és a színház működik, s ez bizony sötét. Mindenki tudja, hogy a gazdasági helyzet nem jó, hogy nincs pénz, s a szükséges pénzt mindig onnan lehet elvenni, ahol könnyebb az igény szintet csökkenteni, s ez a kultúra területe. Ha nem vetünk véget a folytonos taktikai megoldásoknak, eltűnik előlünk a stratégiai feladatok horizontja.

Önökben talán felvetődik a kérdés, hogy miért oly fontos a színház? Fontos neki, persze, mert ő belőle él, és jobban akar élni. De értse meg, hogy nem élhet jobban, mert fontosabb gondok megoldására sincs elegendő pénz.

Ezt mi értjük. És nem önzésünk kívánja a több pénzt, hanem a szükség másfajta értelmezése. Minden embernek egyenlő joga van a természethez, csakúgy, mint az állatnak. Az állat viszont a létért folytatott küzdelem porondján ott áll egyedül, míg az ember jó néhány ezer éve társadalomba tömörödött, elviseli valahogy egymást a természettel vívott küzdelemben, miközben létrehozza a második természetet. E közben az ösközöségi állapotok osztályviszonyokká bonyolódnak, s már nem annyira a természettel állunk szembe, mint amennyire osztályok az osztályokkal. Társadalmasítottuk – Rousseau szerint – a természettel való viszonyunkat.

A kommunizmus eszméje az emberi történetben az első, amely stratégiát fogalmaz az ember számára: eljutni a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába.

Ismerjük klasszikusainkat. S tudjuk, és pontosan tudjuk, mi a művészet feladata. A művészet feladata Lenin szerint az, hogy az emberiség öntudata legyen, történelmi s nemzeti értelemben egyaránt. Az, hogy tükrözze a társadalmi folyamatokat, nyomot hagyjon és felkészítse a forradalomra képes munkásosztályt arra, hogy eleget tehessen történelmi küldetésének, vagyis hogy magába olvasszon minden réteget és osztályt, majd, mint egyetlen osztályt megszüntesse önmagát. Így kerül majd a történelmi görbe oda, ahonnan elindult.

A gazdaság rugalmasabb, mint a kultúra. A gyereket, aki nem tud olvasni és írni, nem lehet szanálni.

A kultúra egyetemessége nélkül nincs stratégiai feladat, csak távlatvesztés és kiábrándultság, amiről egyre több szó esik, amikor az értelmiségről van szó. Szeretnénk munkásnak tudni magunkat, s nem szociológiai rétegeként nyalogatni sebeinket. József Attila mondta: „a költő... az adott világ varázsainak mérnöke, tudatos jövőbe lát, s megszerkeszti magában, mint ti majd kinn, a harmóniát”.

A kultúrán belül a színház az egyik legérzékenyebb. Ennyit az önzésről!... A színház kollektív művészet, ahogy létrejön, és befogadása is csak kollektíve érvényes. Jobban kellene rá vigyázni!

Én szomorúan veszem tudomásul a tényt, hogy újra minden áru! Még a kultúra is az! De akkor kezdjünk újra számolni, hogy mi mit ér!? Ha egy színházjegy hatvan forint, mért kerül 600 Ft-ba. Vagy mért nem kerül 660 Ft-ba? Mert nem venné meg senki! Következésképp erről az árurol le kell állni. Szanálni kell. De hogy milyen munka és munkabér milyen és mekkora profitot hoz, erről hadd idézzem Marxot, aki az „Értéktöbblet elméletekben” ezt írja: „... például a színész, még a bohóc is termelő munkás, ha egy tőkés szolgálatában dolgozik, akinek több munkát ad vissza, mint amennyit munkabér formájában kap tőle. Míg a foltozósabó, aki a tőkéshez házhoz jön, és a nadrágját foltozza, pusztá használati értéket hoz létre számára, nem termelő munkás. Az elsőnek a munkája tőkére cserélődik, a másodiké jövedelemre. Az első munkája értéktöbbletet hoz létre, a másodikéban jövedelem fogyasztódik.”

Ahhoz, hogy bármi áru legyen, pontosabb értékalkulációk szükségesek, s nem csak taktikai, hanem stratégiai szinten. A „Viták a sajtószabadságról” című korai írásában ezt írja Marx: „Az írónak, mindenesetre keresnie kell, hogy létezessen és írhasson, de korántsem azért kell léteznie és írnia, hogy keressen.” És itt Marx egy Beranger vers sorait idézi, aki, a mi Petőfink kortársa volt:

„Csak azért élek, hogy dalokat költsek.

Ha ön megfoszt helyemtől, nagyuram,
dalokat költök majd, hogy éljek.”

Nem tudom meggyőző voltam-e érvelésemben?!

Nem akarom próbára tenni a türelmüket. De e négy éves munka mérlegéhez a jövő is hozzá tartozik. E jövőt viszont csak úgy szabad elkezdni, ha becsülettel tudjuk, hogy mibe vágunk bele, mit várunk el egymástól?! E gondolatmenet éppen ezért már nemcsak a múltra, hanem a jövőre is vonatkozik!!

A jövő évad átvezetés lesz egy újabb periódus elindításának elgondolásához.

Csökkenteni fogjuk a bemutatók számát, és az ifjúsági nézők számának emelkedésében bízva, emelni fogjuk az egy bemutatóra eső előadásszámot.

Ehhez viszont az is szükséges, hogy az iskolák valóban a kultúra bázisai legyenek. Sőt az is, hogy a gyerek követhető legyen az iskola után is, amikor felszívja őt a társadalom. Ehhez az szükséges, hogy ebben a munkában az apparátusok segítsenek nekünk. Hogy a város intelligenciája, a pedagógusok zöme kimozduljon abból a passzív rezisztenciából, amelyben jelenleg védi magát a színháztól. Az szükséges, hogy a város és megye népművelői tudják és felismerjék, hogy dolgunk közös, tehát felelősségünk is közös. Ha ez így lesz, nem fognak tüntetve átjárni színházat nézni Kanizsára, ahol kaposvári előadást néznek, jobbra azt is a büfében.

Továbbá szükséges a jövőhöz az, hogy minden vezető példát mutasson a kultúra iránti fogékonyság szükségességéről. Hogy a vezetők és a művészet kapcsolata valóságos és ne protokolláris legyen. Ugyanis, ha a hétvégi tej- és kenyérgondokat akarjuk megoldani, hogy legyen is, és ne is pazaroljunk – nem számítógépes fogyasztási diagnózist kell készíteni hónapokig, hanem tartós tejet és tartós kenyeret kell árulni a hétvégén. Ezt a számítógép nem tudja, csak akkor, ha ezt a lehetőséget valaki egyszer beletáplálja.

A kultúra a társadalom testében a vitamin, amely nélkül skorbutot kap.

Ne a kis pénzt osszuk el újra meg újra, hanem gondoljuk át újra igényeinket és feladatainkat.

Hát ennyit e négy esztendőről és a jövő kilátásairól.

Ruszt József
rendezés
közben
a 70-es
években

